

Dr hab. prof. ALK Piotr Chmielewski, Zakład Socjologii, Katedra Nauk Społecznych;
Dr Jan Chmielewski, Katedra Prawa Administracyjnego i Prawa Administracyjno-
Gospodarczego, Kolegium Prawa ALK oraz Biuro Orzecznictwa Naczelny Sąd Administracyjny;

Wspólne zasoby, kolektywne działania, indywidualne i ogólnospołeczne korzyści – Jurgów, wieś Polskiego Spisza.

W Polsce, tak jak w innych krajach, wstępują różnego rodzaju wspólne zasoby, którymi zarządzają i na których gospodarują członkowie lokalnych wspólnot – uprawnieni, kolektywni właściciele zasobu.¹ Czerpią oni z użytkowania zasobu indywidualne korzyści a właściwe zarządzanie i utrzymanie zasobu niesie ze sobą również korzyści ogólnospołeczne. Zasoby te są określane w literaturze jako wspólne zasoby, wspólna pula zasobów, zasoby wspólnej puli (*common-pool resources* [CPR]).

Przedmiotem analizy są zasoby Wiejskiej Wspólnoty Leśno-Gruntowej w Jurgowie, ich historia oraz współcześnie wprowadzane zmiany, które umożliwiają korzystanie z nich w nowy, bardziej produktywny sposób. Wykorzystując w badaniach empirycznych typu *case study* podejście Nowego Instytucjonalizmu (szkoła Bloomington) dokonujemy rekonstrukcji struktury instytucjonalno-organizacyjnej Wspólnoty oraz jej przekształceń. Zmiany egzogenne oddziałujące na różnego typu wspólnoty są efektem funkcjonowania tych wspólnot oraz innych typów społecznej organizacji w turbulentnym, nie ergodycznym świecie (North 2014). Ten „odwieczny” w socjologii problem poczynając od pracy F. Tönniesa (1988) a na niedawnej pracy R. Putnama (2008) kończąc, wskazuje na fakt, iż wszelkie zmiany stanowią już to zagrożenie dla istnienia wspólnot, już to tworzą szanse ich rozwoju. Zmiany endogenne generują i oznaczają szereg różnego rodzaju przekształceń struktury instytucjonalno-organizacyjnej.

Powszechnie wiadomo, że dobra/zasoby pewnych wspólnot zostają kompletnie zniszczone, innych są odtwarzane i właściwie zarządzane, a w jeszcze innych wspólne zasoby lub ich część zostaje w efekcie udanych wymogów adaptacyjnych dostosowana do zmiennego i zróżnicowanego środowiska. W takich przypadkach warunkami sukcesu jest nie tylko przekształcenie lub zaprojektowanie i zbudowanie odpowiadających nowej sytuacji reguł instytucjonalnych ale także zapewnienie ich efektywnego działania (tzn. przestrzegania ich przez członków danego przedsięwzięcia) w ramach przekształconych i utworzonych dla realizacji innych zadań form organizacyjnych. Mówiąc krótko, jest to efekt kolektywnego działania, którego istotą jest mobilizowanie kierujących się interesem własnym jednostek, do działania na rzecz wspólnoty. Innym wymogiem sukcesu wspólnoty jest akceptacja nowych reguł i zasad przez zewnętrzne układy polityczno-administracyjne.

Proces (prze)projektowania starej oraz budowy nowej struktury instytucjonalno-organizacyjnej jest szczególnie interesujący. Łączy w sobie sprawdzone w przeszłości rozwiązania instytucjonalne z wprowadzaniem *hic et nunc* rozwiązań nowych, które będą wywierały wpływ na przyszłe (bliższe i dalsze) kolektywne działania wspólnoty. Zmiany te dokonują się wraz ze zmianami i procesami polskiej transformacji systemowej. Jedną z jej cech jest porządkowanie

¹ Interesują nas tylko te zasoby, w stosunku do których istnieją określone prawa własności. Nie interesują nas tzw. „zasoby otwarte” o nieograniczonym dostępie. Zdaniem badaczy odwołujących się do szerokiego zakresu badań empirycznych, w przypadku tych ostatnich „należy oczekiwać konfliktów, nadmiernego wykorzystywania zasobów oraz ich potencjalnego zniszczenia.”

tzw. reguł wyboru zbiorowego, które wywierają wpływ na funkcjonowanie wspólnot gruntowych w Polsce. Proces ten został niedawno „zakończony” nowelizacją ustawy o zagospodarowaniu wspólnot gruntowych, która weszła w życie dnia 1 stycznia 2016 roku (Dz. U z 2015 r., poz. 1276).

Formalne reguły wyboru zbiorowego to „reguły stosowane przez przywłaszczenieli, ich funkcjonariuszy lub władze zewnętrzne w ustalaniu polityki, czyli reguł bieżących, dotyczących sposobu zarządzania CPR” (Ostrom 2013: 72). Interesują nas szczególnie reguły wyboru kolektywnego (odpowiedzialne za tworzenie polityki, zarządzanie, orzekanie/rozsądzanie sporów), które są tworzone w formie ustaw na poziomie właściwych ministerstw, a które winny być zgodne z regułami poziomu konstytucyjnego. To one wywierają wpływ na reguły operacyjne/bieżące w Jurgowie odpowiedzialne za wykorzystywanie, odtwarzanie istniejących i tworzenie nowych dóbr/zasobów. W przypadku tych ostatnich podmiotem sprawczym jest Wspólnota Leśno-Gruntowa w Jurgowie, która w wyniku wprowadzonych zmian jest obecnie także właścicielem dysponentem i dostarczycielem dóbr opłacanych (klubowych).

Nową strukturą instytucjonalno-organizacyjną jest zaprojektowane i zbudowane przez członków wspólnoty Centrum Rekreacji i Wypoczynku „Hawrań”. Spółka z o. o. „Hawrań” założona w 2004 r. uruchomiła cztery lata potem rozwijającą się i dobrze prosperującą stację narciarską „Jurgów Ski”. Fundamentem instytucjonalnym organizacji były reguły i zasady funkcjonowania Wiejskiej Wspólnoty Leśno-Gruntowej „Urbar” w Jurgowie. Wspólnota budując stację narciarską Jurgów wykorzystwała swój kapitał społeczny oraz przekształciła swój kapitał przyrodniczo-środowiskowy wykorzystując w tym celu kapitał intelektualny swoich członków.

W procesie przekształceń reguł instytucjonalnych i typów dóbr (ze wspólnych na opłacane) kluczową rolę odgrywają „instytucjonalni przedsiębiorcy” lub przedstawiciele „ograniczonego przywództwa”.

Przedstawiamy także proces tworzenia „reguł regulatywnych” z poziomu wyboru kolektywnego. Zwracamy także uwagę na korzyści ogólnospołeczne wynikające z zarządzania wspólnymi zasobami, co łączy się także z kontrowersyjną koncepcją zrównoważonego rozwoju.

Słowa kluczowe: instytucje, instytucjonalni przedsiębiorcy, dylematy społeczne, działanie kolektywne, struktura instytucjonalno-organizacyjna, wspólne zasoby.